

ДИТИНА ЯК УЧАСНИК ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Лебеза Ю. О.

ВСТУП

Упродовж останніх років використання неповнолітніми й малолітніми особами інформаційних ресурсів та інтернет-технологій постійно збільшується, при цьому характерною тенденцією для такої форми комунікацій є відсутність батьківського контролю за нею чи контролю інших осіб, уповноважених забезпечити виховання й соціалізацію дитини, у тому числі й представників освітянської спільноти. Школа, на думку доволі численної кількості батьків, залишається тим унікальним виховним інструментом, що визначає успішність процесів соціалізації дитини, здобуття нею знань про професійну орієнтацію та формування поглядів на процеси її реалізації як члена сучасного суспільства¹. Відтак проблема захисту прав дитини в інформаційному цифровому просторі визначається як актуальна й така, що вимагає активізації зусиль правотворців, правозастосувачів для її вирішення. 3 березня 2021 року Розпорядженням Кабінету Міністрів схвалено Концепцію з розвитку цифрових прав дітей (далі – Концепція), складовою частиною якої стало визначення плану заходів із її реалізації². Ухвалена Концепція стала результатом правотворчої діяльності уряду, що триває, зокрема Міністерства цифрової трансформації України, з метою забезпечення ефективності вирішення проблем реалізації прав дитини в цифровому просторі.

Розвиток ідеї захисту прав дитини в цифровому просторі зосереджується на проблематиці забезпечення її безпеки, що визначено згідно з положенням Директиви ЄС про аудіовізуальні медіапослуги³,

---

¹ Захист дітей у цифровому середовищі: рекомендації для батьків та освітян / Міжнародний союз електров'язку. 2020 рік. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/1/za-initsiatiivi-mintsifri-pidgotuvali-rekomendatsii-shchodo-zakhistu-ditey-u-tsifrovomu-seredovishchi/COP-Guidelines-for-Parents-Educators-UAfin.pdf (дата звернення: 21.07.2021).

² Про схвалення Концепції з розвитку цифрових прав дітей та затвердження плану заходів з її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

³ Directive 2010/13/EU of The European parliament and of The Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive) (codified version). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:02010L0013-20181218&from=EN> (дата звернення: 21.07.2021).

норми якої зазнали суттєвих змін у 2018 році. З метою захисту інформаційних прав дитини від негативного шкідливого впливу на її психічний розвиток і становлення як особистості, на процес її соціалізації, а також з метою мінімізації проявів учинення кримінальних правопорушень стосовно неї, зокрема, у формі доведення до самогубства у 2018 році запроваджено обов'язок платформ спільного доступу до відео (зокрема контенту «Youtube») захищати дітей шляхом диференціації аудіовізуальної інформації, реклами та користувацького контенту для такої категорії споживачів. Умовно в такий спосіб реалізується захист немайнових прав дитини в цифровому інформаційному просторі, що є предметом як активних практичних наробок, так і здійснених науково-дослідних робіт.

Проблематика захисту прав дитини в цифровому просторі є відносною новелою для національної юридичної науки та практики, що передусім пов'язується з «повільними» темпами напрацювань міжнародних стандартів у відповідній сфері. Питання захисту прав дитини в цифровому просторі досліджувалися в аспекті захисту її інформаційних прав у наукових розробках таких учених, як І. Арістова, Р. Калюжний, О. Копан, В. Остроухов, В. Пилипчук, В. Петрик, В. Фурашев, М. Швець та інші. При цьому увага вчених зосереджувалася на вирішенні питання запобігання проявам негативного шкідливого впливу інформаційного простору на психічний і духовний розвиток дитини.

Однак при цьому світова пандемія 2019–2021 рр., що триває, визначила тенденцію щодо необхідності застосування засобів дистанціювання особистого спілкування з метою запобігання поширенню інфекції, що встановило пріоритет забезпечення реалізації прав людини в інформаційному цифровому просторі в цілому й зокрема прав на працю та на освіту. І якщо проблема правового регулювання здійснення права дитини на освіту за допомогою засобів інформаційно-телекомунікаційного зв'язку поступово з прогалини чинного національного законодавства переходить у доволі дієвий механізм регулювання суспільних відносин, то реалізація права неповнолітньої особи залишається лише «примарною» ідеєю трансформації трудових правовідносин.

Отже, актуальним є визначення регулювання прав дитини як учасника інформаційних правовідносин.

1. Інформаційні правовідносини: сутність і структура

Правове регулювання обігу інформації має характерною ознакою належності функціонування будь-якої соціальної системи. Лише в інформаційному просторі відбувається розвиток людини, тільки в

такому середовищі створюються умови для її соціокультурного становлення⁴.

Однак, попри важливість інформаційних правовідносин як ознаки сучасного суспільства, нормативне закріплення його розуміння є відсутнім, незважаючи на загальнопоширену вживаність. Зокрема, у частині 4 статті 2 Закону України «Про інформацію» вживається категорія «інформаційні відносини»⁵.

Отже, нормативна невизначеність категорії «інформаційні правовідносини» призводить до відсутності єдності підходів до її розуміння. Широкий підхід відображає сутність категорії «інформаційні правовідносини» як міжгалузевої категорії, що є притаманною ознакою будь-яких різновидів суспільних відносин⁶. Протилежним є підхід, який визначає необхідність відокремлення інформаційних правовідносин як окремого різновиду суспільних відносин, з унікальним об'єктом, суб'єктом складом і змістом⁷.

Виділяється науковий підхід, обґрунтований О. Кохановською, яка пропонує інформаційні правовідносини віднести до групи приватноправових, що перебувають у площині захисту об'єктів права інтелектуальної власності⁸.

Елементами інформаційних правовідносин є об'єкт, суб'єкт і зміст, що відображає загально визнаний теоретико-правовий підхід до розуміння структури правовідносин.

Статтею 4 Закону України «Про інформацію» встановлено, що суб'єктами інформаційних правовідносин є такі: фізичні особи; юридичні особи; об'єднання громадян; суб'єкти владних повноважень⁹. Здійснення класифікації суб'єктів інформаційних правовідносин неодноразово було предметом наукових досліджень представників національної юридичної наук. Так, А. Марущак, класифікуючи суб'єктів інформаційних правовідносин, виділяв такі критерії їх поділу на групи, як рівень визначеності кількості суб'єктів; характер дії

---

⁴ Додонов О.Г. Інформаційна політика органів державної влади і напрями удосконалення. *Стратегія розвитку України : теорія і практика* / за ред. О.С. Власика. Київ : НІСД, 2002. С. 94–95.

⁵ Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

⁶ Новицький А.М. Правове регулювання інституціоналізації інформаційного суспільства в Україні. Ірпінь, 2011. С. 98.

⁷ Коваленко Л.П. Інформаційне право України: проблеми становлення та розвитку : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2014. С. 5–6; Коваленко Л.П. Теоретичні проблеми розвитку інформаційного права України. Харків : Право, 2012. С. 117.

⁸ Кохановська О.В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2006. С. 5–6.

⁹ Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

зобов'язаного суб'єкта; предмет правового регулювання¹⁰. Необхідно підкреслити, що участь в інформаційних відносинах може бути реалізована в активних і пасивних формах, де остання полягає у створенні інформаційного простору, який характеризується доступністю відомостей про публічно-управлінську діяльність, використання бюджетних ресурсів, поширення інших відомостей, які є гарантією здійснення суб'єктивних прав фізичної та юридичної особи.

Наступним елементом інформаційних правовідносин є їх об'єкт, яким, вочевидь, є інформація.

У перекладі з латинської мови термін «informatio» (інформація) буквально означає роз'яснення, викладення, повідомлення¹¹. У Тлумачному словнику української мови міститься таке розуміння інформації: 1) відомості про навколишній світ; 2) відомості про стан речей, про суспільну ситуацію тощо¹².

Інформація є немайновим об'єктом у системі взаємодії людини й суспільства, який надає відомості про осіб, факти, події, явища та процеси незалежно від форми їх надання, а також результати їх оцінки у свідомості людини¹³.

Інформація може розглядатися як «товар», «джерело для прийняття рішень», «джерело отримання знань», «засіб звітності», «засіб реалізації певних цілей»¹⁴.

Змістом інформаційних правовідносин є сукупність прав та обов'язків їх учасників, що реалізуються у зв'язку з використанням об'єкта взаємодії.

Важливо зазначити, що правовому регулюванню підлягає не сама інформація, не її безпосередній зміст, а процеси її руху, тобто обігу в суспільстві. Правом регулюються процеси доступу до інформації, її відтворення, збереження, накопичення та використання. У цьому сенсі варто навести підхід до розуміння сутності інформаційних правовідносин, обґрунтований М. Рассоловим. Так, ученим визначається, що інформаційними правовідносинами є комплекс суспільних відносин, пов'язаних із реалізацією інформаційних процесів (інакше кажучи, створенням, отриманням, обробкою, накопиченням, зберіганням, пошуком, розповсюдженням і споживанням інформації). В окрему

---

¹⁰ Марущак А.І. Поняття суб'єктів інформаційних відносин та їх класифікація. *Правова інформатика*. 2006. № 4. С. 44–48.

¹¹ Словарь иностранных слов. 14-е изд., испр. Москва : Рус. яз., 1987. С. 201.

¹² Яковлева А., Афонська Т. Сучасний тлумачний словник української мови. Київ : А-Я, 2017. С. 231.

¹³ Заярний О.А. Класифікація адміністративних інформаційних правопорушень як метод наукового дослідження адміністративної делікатності та інструмент удосконалення адміністративно-деліктного законодавства. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 4 (10). С. 84.

¹⁴ Марш Д. Поняття та зміст інформаційних правовідносин. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2016. № 10. С. 64–68.

групу інформаційних правовідносин ученим віднесено суспільні відносини, що виникають у зв'язку з обслуговуванням інформаційних систем¹⁵.

З врахуванням вище зазначених підходів доцільно зробити проміжний висновок, що інформаційними правовідносинами є суспільні відносини, пов'язані зі створенням, отриманням, обробкою, накопиченням, зберіганням, пошуком, розповсюдженням і споживанням інформації.

Процеси технологічної «діджиталізації» суспільних відносин, що є характерними для сучасного суспільства, визначили необхідність відокремлення та нормативного закріплення категорії «інформаційний цифровий простір» як сфери реалізації прав і свобод особи. Інформаційний цифровий простір створив окрему галузь суспільного життя, так званий «електронний бізнес», що пов'язується як із наданням послуг доступу до інформаційних мереж, так і зі створенням можливостей користування певними інформаційними продуктами як інструментами для реалізації права особи на освіту, права особи на працю, права особи на свободу вираження тощо¹⁶.

Поява категорії «інформаційний цифровий простір» є свідченням міжгалузевого характеру інформаційних правовідносин, яким притаманні не лише публічно-правові аспекти реалізації та захисту, а й приватноправові складники механізму правового регулювання.

2. Механізм забезпечення реалізації та захисту прав дитини як учасника інформаційних правовідносин

Стратегічні засади захисту прав дитини в Україні й досі не визначені. У 2020 році Міністерство цифрової трансформації України презентувало Проєкт Національної стратегії з захисту дітей в цифровому середовищі на період до 2025 року¹⁷, прийняття якого так і не відбулося. Нині основоположні засади захисту прав дитини в інформаційному просторі регулюються Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. В Україні наявними є численні прогалини правового регулювання реалізації прав дитини в цифровому інформаційному просторі. Варто виокремити, що серед чинних нормативно-правових актів поверхово проблему захисту прав дитини в інформаційному цифровому просторі врегульовано згідно з

---

¹⁵ Рассолов М.М. Информационное право : учебник. Москва : Юрист, 2002. С. 42.

¹⁶ Марш Д. Поняття та зміст інформаційних правовідносин. *Національний юридический журнал: теорія и практика*. 2016. Октябрь. С. 64–68.

¹⁷ Проєкт Національної стратегії з захисту дітей в цифровому середовищі на період до 2025 року. URL: https://drive.google.com/file/d/1w1nrWgnP0MiwB_SxMU1TPNgZdn-rAFU/view (дата звернення: 21.07.2021).

окремими положенням Закону України «Про інформацію»¹⁸, Закону України «Про охорону дитинства»¹⁹, «Про телекомунікації»²⁰.

Деталізація права особи на інформацію здійснюється відповідно до Закону України «Про Національну програму інформатизації» від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР, Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 9 січня 2007 року № 537-V. Нормативне закріплення реалізації права особи на інформацію пов'язується з розробкою та прийняттям рекомендацій парламентських слухань на тему: «Реформи галузі інформаційно-комунікаційних технологій та розвиток інформаційного простору України», схвалених Постановою Верховної Ради України від 31 березня 2016 року № 1073-VIII, Стратегією розвитку інформаційного суспільства в Україні, схваленою Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року № 386-р, Законом України «Про захист суспільної моралі» від 20 листопада 2003 року № 1296-IV, Законом України «Про рекламу» від 3 липня 1996 року № 270/96-ВР, Законом України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року № 1280-IV, Законом України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 року № 3759-XII, Законом України «Про Суспільне телебачення і Програма 23 радіомовлення України» від 17 квітня 2014 року № 1227-VII, Законом України «Про Національну раду України з питань телебачення і радіомовлення» від 23 вересня 1997 року № 538/97-ВР, Законом України «Про радіочастотний ресурс України» від 1 червня 2000 року № 1770-III, Законом України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16 листопада 1992 року № 2782-XII.

Стаття 9 Закону України «Про охорону дитинства» передбачає, що кожна дитина має право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку. Це право включає свободу розшукувати, одержувати, використовувати, поширювати та зберігати інформацію в усній, письмовій чи іншій формі, за допомогою творів мистецтва, літератури, засобів масової інформації, засобів зв'язку (комп'ютерної, телефонної мережі тощо) чи інших засобів на вибір дитини. Їй забезпечується доступ до інформації та матеріалів з різних національних і міжнародних джерел, особливо тих, які сприяють здоровому фізичному та психічному розвитку, соціальному, духовному й моральному благополуччю.

---

¹⁸ Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

¹⁹ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

²⁰ Про телекомунікації : Закон України від 18 листопада 2003 року № 1280-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

Зазначеними законодавчими актами визначаються права дитини на захист від шкідливого впливу інформації, що пропагує культ насильства й жорстокості, містить порнографію чи інформацію, яка іншими чином зневажає людську гідність і заподіює шкоду моральності суспільства, у тому числі шляхом установаження безпосередньої заборони доступу абонентів до ресурсів, через які здійснюється розповсюдження дитячої порнографії на підставі рішення суду. Умовно така група прав може бути визначена як захист дитини у сфері охорони громадської моральності. До такої групи прав неповнолітньої особи відносяться також її права на захист від кібербулінгу²¹, ворожнечі тощо.

Питання реалізації та захисту прав дитини в цілому й зокрема в інформаційному середовищі були предметом наукових пошуків таких учених, як А. Блага²², Ю. Приколотіна, Н. Ортинська²³, Г. Христова, Х. Ярмакі, М. Ясеновська та інші. Інформаційні права є відносно новітньою юридичною категорією, що обумовлює наявність наукової дискусії, що триває, теоретичних і праксеологічних уявлень про визначення її сутності й місця в системі прав і свобод людини.

У розвитку права людини пройшли декілька етапів становлення, що є доволі поширеним і загальновизнаним підходом як серед представників наукової еліти, так і практиків. Відтак, згідно з концепцією покоління розвитку прав і свобод людини, інформаційні права належать до молодого – четвертого – покоління прав людини. Процеси трансформації соціуму, що тривають, зумовлені в тому числі стрімким розвитком інформаційних технологій, мають відповідний вплив на процеси реалізації правового статусу приватної особи. У цьому сенсі варто навести міркування Н. Ортинської, яка підкреслює необхідність не лише виокремлення інформаційних прав людини, а й нормативно закріпити особливості реалізації та захисту інформаційних прав дитини, що обумовлюються водночас як моральною незрілістю носія таких прав, так і процесами їхньої акселерації. Відтак визначення змісту державної правової політики має забезпечувати захист емоційного та фізичного стану дитини від негативного впливу інформації, доступ до якої є для неї можливим. Учена підкреслює, що інформаційні права неповнолітніх осіб відіграють роль форми їхньої соціалізації як учасників громадського демократичного суспільства, є підтвердженням і гарантією забезпечення належного рівня їхньої правової активності в майбутньому²⁴. З метою соціалізації дитини

---

²¹ Кібербулінг – що це та як це зупинити? / Unicef. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/cyberbulling> (дата звернення: 21.07.2021).

²² Блага А.Б. Насильство як права категорія. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 285–292.

²³ Ортинська Н.В. Правовий статус неповнолітніх: теоретико-правове дослідження : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2017. 524 с.

²⁴ Ортинська Н.В. Правовий статус неповнолітніх: теоретико-правове дослідження : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2017. С. 170–171.

нормативно закріплюються права дитини на свободу асоціацій і свободу мирних зборів, що відображуються в Загальній декларації прав людини 1948 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року, Конвенції про права дитини 1989 року, Конституції України, Цивільного кодексу України, Законі України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III, Законі України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 року № 4572-VI²⁵, Законі України «Про основні засади молодіжної політики» від 5 лютого 1993 року № 2998-XII²⁶.

Відповідно до положень Європейської конвенції, про здійснення прав дітей визначається, що дітям задля належного гарантування реалізації їхніх прав та інтересів (найкращих інтересів) має надаватися доступ до відповідної інформації. Крім того, Європейська конвенція про здійснення прав дітей закріплює вимогу про необхідність приділення належної уваги врахуванню думки дитини при вирішенні спірних відносин чи в інших ситуаціях, пов'язаних із задоволенням інтересів дитини²⁷. На національному рівні вимога про врахування найкращих інтересів дитини втілена в положеннях Закону України «Про охорону дитинства» й відповідно до положень окремих підзаконних нормативно-правових актів. Так, зокрема, відповідно до абзацу 4 пункту 3.1 Правил опіки та піклування, затверджених Наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26 травня 1999 року № 34/166/131/88 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 17 червня 1999 року за № 387/3680), закріплюється положення про врахування думки дитини під час здійснення процедури опіки або піклування²⁸.

Визначення сутності інформаційних прав дитини передусім пов'язується із з'ясуванням специфіки та юридичної природи механізму забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі.

---

²⁵ Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

²⁶ Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 року № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#n356> (дата звернення: 21.07.2021).

²⁷ Європейська конвенція про здійснення прав дітей (ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Європейської конвенції про здійснення прав дітей» від 03.08.2006 № 69-V). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text (дата звернення: 21.07.2021).

²⁸ Правила опіки та піклування : Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 № 34/166/131/88 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 17.06.1999 за № 387/3680). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99> (дата звернення: 21.07.2021).

Загально визнаним є розуміння державно-правового механізму охорони прав і свобод людини як певної сукупності засобів, способів, методів і форм функціонування органів державної влади, діяльність яких пов'язана з реалізацією різноманітних політико-правових, соціально-економічних і соціально-психологічних факторів впливу, спрямованих на досягнення мети забезпечення реалізації та захисту прав і законних інтересів приватної особи²⁹.

Спрямування захисту суб'єктивного права й законних інтересів у цілому та зокрема інформаційних прав має відповідати реалізації завдання відновлення порушеного права. А. Нестеренко обґрунтовує, що механізм соціально-юридичного захисту прав людини має розумітися як певна система засобів і чинників, що забезпечують необхідні умови дотримання визначених чинним законодавством прав і основних свобод людини, що пов'язані з її гідністю, які притаманні людській особистості, характеризуються суттєвими факторами для її вільного та повного розвитку³⁰.

На необхідності статичного й динамічного розуміння механізму забезпечення реалізації та захисту прав людини наголошується в дослідженнях Н. Опольської. Статичні характеристики механізму забезпечення реалізації та захисту прав людини дають змогу охарактеризувати його структуру і зміст елементів³¹. Динаміка функціонування механізму забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини виявляється у функціонуванні як суб'єктів владних повноважень та інших суб'єктів публічного управління (зокрема недержавних громадських організацій), так і власне носіїв суб'єктивних прав та інтересів стандартів³².

Метою функціонування механізму забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини є досягнення балансу приватних і публічних інтересів, що є гарантією розбудови правової держави та громадського суспільства.

А. Нестеренко визначає такі напрями реалізації спеціального механізму забезпечення прав дітей у тому числі в інформаційному середовищі в Україні³³:

---

²⁹ Єсімов С., Ковалів М., Скриньковський Р., Сопільник Р. Гарантії прав людини та громадянина при забезпеченні інформаційної безпеки. *Traektorîâ Nauki = Path of Science*. 2018. Vol. 4. № 5. S. 1012.

³⁰ Нестеренко А.О. Механізми забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі. *Наше право*. 2020. № 3. С. 65–71.

³¹ Опольська Н. Механізм забезпечення прав та свобод людини у динамічному вимір. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 191–195.

³² Опольська Н. Механізм забезпечення прав та свобод людини у динамічному вимір. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 194.

³³ Нестеренко А.О. Механізми забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі. *Наше право*. 2020. № 3. С. 65–71.

– заходи забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі при здійсненні діяльності в галузі освіти й виховання, що реалізуються шляхом створення з ініціативи неповнолітніх громадських об'єднань (організацій) за місцем навчання; проведення дисциплінарного розслідування діяльності працівників закладів освіти, які порушують та обмежують права неповнолітніх учнів, проведення в позаурочний час зборів з питань захисту прав;

– забезпечення прав неповнолітніх на охорону здоров'я, які здійснюють через надання дітям безкоштовної медичної допомоги та медичної діагностики, проведення лікувально-оздоровчої роботи, у тому числі диспансерного спостереження, медичної реабілітації дітей-інвалідів і дітей, які страждають хронічними захворюваннями, санаторно-курортне лікування дітей, профілактичні заходи щодо позбавлення ігрової та Інтернет залежності;

– захист прав і законних інтересів неповнолітніх громадян у сфері професійної орієнтації, професійної підготовки та зайнятості. Такий вид передбачає заходи, пов'язані із забезпеченням професійної орієнтації, професійної підготовки дітей, які досягли 14-річного віку. У разі прийому на роботу дітей, які досягли 15-річного віку, їм гарантують винагороду за працю, охорону праці, скорочений робочий день, відпустку, а працівникам молодше 18 років надаються пільги при поєднанні роботи з навчанням, проведення щорічного обов'язкового медичного огляду тощо;

– захист прав дітей на відпочинок та оздоровлення, що реалізується через збереження й розвиток установ, діяльність яких спрямована на відпочинок та оздоровлення дітей;

– захист прав і законних інтересів дитини при формуванні соціальної інфраструктури для дітей, у тому числі інформаційної, що здійснюється за допомогою експертної оцінки й обліку нормативів будівництва об'єктів соціальної інфраструктури для дітей, використання цих об'єктів тільки за прямим призначенням;

– захист дитини від інформації, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю, моральному й духовному розвитку, що реалізується шляхом ужиття заходів, у тому числі захисту від національної, соціальної нетерпимості, від реклами алкогольної продукції та тютюнових виробів, від пропаганди соціальної, расової, національної та релігійної нерівності, від поширення друкованої продукції, аудіо- й відеопродукції, що пропагує насильство та жорстокість, порнографію, наркоманію, токсикоманію, антигромадську поведінку³⁴;

---

³⁴ Лесько Н.В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2019. С. 270.

– захист прав дітей, які перебувають у важкій життєвій ситуації, яка здійснюється шляхом соціальної реабілітації, судового захисту прав, позасудових процедур з урахуванням забезпечення пріоритету особистого й соціального благополуччя дитини, особливостей віку та соціального стану неповнолітнього.

До суб'єктів державного механізму забезпечення реалізації та захисту прав дитини відносяться Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Уповноважений Президента України з прав дитини; Міністерство соціальної політики України; Міністерство охорони здоров'я України; Міністерство освіти і науки України; Міністерство юстиції України; Національна поліція; органи виконавчої влади, зокрема, служби у справах дітей районної, районної у м. Києві та Севастополі держадміністрації. До суб'єктів публічного управління відноситься Центр захисту дітей «Наші діти»³⁵: Типове положення про центр захисту дітей «Наші діти», затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 року № 1421. На міжнародному рівні захист прав дитини є складником діяльності Комітету ООН по правах дитини, Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, Організації Об'єднаних Націй з питань науки, освіти і культури (ЮНЕСКО). Вагоме значення в забезпеченні прав дитини має практика Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) щодо захисту прав дітей і підлітків, що нормативно закріплено Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV.

Реалізація механізму забезпечення прав і свобод дитини в цілому й зокрема у сфері інформаційного середовища здійснюється на декількох рівнях, до яких відноситься нормативний рівень (рівень закріплення інформаційних прав у чинних законодавчих і підзаконних нормативно-правових актах); системно-структурний рівень (рівень, що вимагає дотримання взаємопов'язаних структурних системоутворювальних елементів); правозастосовний (що характеризує діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування чи інших владних суб'єктів).

Об'єктами механізму забезпечення прав дитини в інформаційному середовищі є певні соціальні блага, що нормативно закріплені й гарантовані державою в тому числі шляхом застосування заходів юридичної відповідальності.

Реалізація та захист прав і законних інтересів дитини в зарубіжних країнах також передбачає створення спеціальних механізмів. До інструментів захисту прав дитини в низці зарубіжних країн (Сполучні Штати Америки, Канади, Великої Британії, Бельгії, Франції, Польщі та

---

³⁵ Типове положення про центр захисту дітей «Наші діти», затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 року № 1421. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1421-2009-п#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

інших країнах Європейського Союзу) відноситься формування особливого порядку судочинства щодо малолітніх неповнолітніх, які вчинили протиправні дії, – ювенальна юстиція, що є особливою системою правосуддя для неповнолітніх. Держава стосовно дитини має передусім виконувати функцію певного піклувальника або відповідальної особи за дії неповнолітніх і малолітніх, переслідуючи мету захисту особи від негативного шкідливого оточення. Зокрема, захист дитини від шкідливого інформаційного впливу в багатьох країнах Європейського Союзу входить до сфери повноважень правоохоронних органів у їх взаємодії з органами опіки, піклування, місцевого самоврядування й фахівцями із соціальної роботи. Варто підкреслити, що, відповідно до чинного законодавства Федеративної Республіки Німеччини, Голландії, Великобританії, на органи опіки може бути покладено виконання повноважень у сфері інформаційної безпеки дитини, включаючи їхні повноваження з ініціювання кримінального провадження³⁶.

3. Класифікація прав дитини в інформаційному середовищі

Залежно від групи суспільних відносин, де реалізуються права дитини, вони можуть бути умовно класифіковані на групу прав дитини, що безпосередньо закріплюються положеннями Конституції України; групу прав дитини, що охороняються положеннями актів кримінального законодавства чи адміністративно-деліктного законодавства; групу норм, що забезпечують захист моральності неповнолітніх і малолітніх дітей; групу норм, що передбачають обмеження в професійній діяльності у зв'язку з наявністю судимості за вчинення злочинів проти суспільної моралі. Законом України «Про охорону дитинства»³⁷ визначається, що сферою повноважень органів державної влади України є створення та реалізація системи гарантій прав. З метою захисту суспільної моралі й забезпечення безпечного інформаційного простору прийнято Закон України «Про захист суспільної моралі» від 20 листопада 2003 року № 1296-IV, у статті 5 якого зазначено, що «змістом державної політики у сфері захисту суспільної моралі є створення необхідних правових, економічних та організаційних умов, які сприяють реалізації права на інформаційний простір, вільний від матеріалів, що становлять загрозу фізичному, інтелектуальному, морально-психологічному стану населення»³⁸.

---

³⁶ Sozialgesetzbuch (SGB VIII) Achstes Buch Kinder- und Jugendhilfe Stand: Neugefasst durch Bek. v. 11.9.2012 I 2022; Zuletzt geändert durch Art. 8 G v. 30.11.2019 I 1948. URL: <https://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/sgbviii/8a.html> (дата звернення: 21.07.2021).

³⁷ Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

³⁸ Про захист суспільної моралі : Закон України від 20.11.2003 року № 1296-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15> (дата звернення: 21.07.2021).

До складників системи прав малолітньої та неповнолітньої особи в цифровому інформаційному просторі відноситься захист її персональних даних, поширення яких не допускається. Тут варто відзначити, що право на захист персональних даних неповнолітньої особи вимагається не лише під час реалізації нею права на освіту, а й під відносин, що пов'язані з участю дитини в судових процесах.

За результатами моніторингу судових процесів, у 75% охарактеризованих судових справ ідентифікація неповнолітньої особи суддею здійснюється шляхом постановки питань щодо місця її навчання, проживання, що є неприпустимим у разі публічного розгляду судової справи як у порядку цивільного судочинства, так і в порядку розгляду кримінальних та адміністративних правопорушень³⁹. Отже, умовно другу групу прав дитини в цифровому інформаційному просторі становлять її права на захист персональних даних.

У цьому сенсі вартим уваги є досвід зарубіжних країн, де закріплено особливості забезпечення реалізації та захисту права дитини на захист її персональних даних. Зокрема, відповідно до закону Франції про захист даних, який ґрунтується на Загальному регламенті захисту даних (GDPR), діти мають право з 15-річного віку надавати згоду на обробку особистих даних за умови, що використання таких даних буде здійснюватися онлайн-службою для дітей і за їхньої згоди (наприклад, формування профілю, маркетинг)⁴⁰. До досягнення 15 років надання згоди на поширення персональних даних вимагає отримання погодження як дитини, так й особи, уповноваженої піклуватися про її дотримання морального, емоційного, майнового й духовного розвитку та стану.

Світова пандемія окреслила коло проблем, пов'язаних із масовим використанням дітьми цифрових можливостей, вимагає врегулювання низки аспектів правового регулювання, що полягають у нормативному закріпленні сукупності дій, реалізація дитиною яких є допустимою в онлайн-середовищі самостійно та за яких обставин. Проблемою захисту персональних даних дитини є недосконалість процедур перевірки віку й отримання згоди, реалізація яких має бути забезпечена як власне дитині, так і її законному представникові. Отже, реалізація дитиною права на доступ до інформації про її персональні дані має включати й нормативне, і технічне забезпечення процедур виправлення, видалення та відповіді.

Іншу групу прав неповнолітньої особи в інформаційному просторі становлять її освітянські права. Право дитини на освіту закріплюється

---

³⁹ Стандарти правосуддя, дружнього до дитини, та їх втілення в Україні (некримінальний аспект). 2020 р. ОБСЄ. С. 65–70; Стандарти правосуддя, дружнього до дитини, та їх втілення в Україні (кримінальний аспект). 2020 р. ОБСЄ. С. 97–105.

⁴⁰ Protecting minors' data while respecting their rights: the CNIL is looking for feedback. URL: <https://www.epra.org/newsitems/minor-s-rights-in-a-digital-environment-the-french-dpa-s-public-consultation> (дата звернення: 21.07.2021).

положеннями Загальної декларації прав людини 1948 року, Декларації прав дитини 1959 року, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, Конвенцією про права дитини 1989 року, Конституцією України. Окремі проблеми реалізації права дитини на освіту пов'язується із застосуванням результатів судової практики. Зокрема, таким є Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» (справа про доступність і безоплатність освіти) від 4 березня 2004 року № 5-рп/2004⁴¹. Деталізація механізму права дитини на освіту здійснюється згідно з положеннями Сімейного кодексу України, Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III, Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII, Закону України «Про дошкільну освіту» від 11 липня 2001 року № 2628-III, Закону України «Про загальну середню освіту» від 13 травня 1999 року. № 651-XIV, Закону України «Про позашкільну освіту» від 22 червня 2000 року № 1841-III, Закону України «Про професійно-технічну освіту» від 10 лютого 1998 року № 103/98-ВР, Закону України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII. Так, відповідно до Закону України «Про освіту»⁴², визначено, що здобуття інформаційно-комунікаційних компетентностей є складником реалізації особою права на освіту. Успішність оволодіння такими вміннями визначається згідно з результатами моніторингу, що має здійснюватися Міністерством цифрової трансформації, до завдань якого відносяться, зокрема, аналітичне узагальнення рівня цифрової грамотності різних груп населення, зокрема випускників шкіл ті студентів закладів освіти, а також прогнозування потреб роботодавців у певних цифрових навичках працівників основних професійних груп⁴³.

---

⁴¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» (справа про доступність і безоплатність освіти) від 04.03.2004 № 5-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-04#Text> (дата звернення: 21.07.2021)

⁴² Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

⁴³ Про схвалення Концепції з розвитку цифрових прав дітей та затвердження плану заходів з її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

Процеси акселерації, як зазначає Л. Купіна, що характеризують фізичний і психічний розвиток молоді не лише в Україні, а у всьому світі, є характерними для сучасних умов становлення людства⁴⁴. Акселерація неповнолітніх осіб визначає необхідність раннього застосування праці, що ними реалізується в порівнянні із тенденціями реалізації права на працю, установленого нормами чинного Кодексу законів про працю (далі – КЗпП) України. Отже, норми КЗпП України є неефективними правовими інструментами в реалізації неповнолітніми особами права на працю, зокрема, в інформаційному цифровому просторі. Крім того, і Концепцією з розвитку цифрових прав дітей та затвердження плану заходів з її реалізації не закріплюється право неповнолітньої особи в цифрового інформаційному просторі. Право на працю визначається Європейською соціальною хартією як сукупність правомочностей, до змісту якої відносяться право заробляти на життя професією, яку особа вільно обирає; право на гідні умови праці; право на безпечні та здорові умови праці⁴⁵.

Водночас реалізація права на працю неповнолітньою особою вимагає дотримання її права на захист від економічної експлуатації, яке закріплюється Загальною декларацією прав людини 1948 року, Декларацією прав дитини 1959 року, Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права 1966 року, Конвенцією МОП про мінімальний вік прийому на роботу від 26 червня 1973 року № 138⁴⁶, Конвенцією МОП про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17 червня 1999 року № 182⁴⁷, Конвенцією МОП про обов'язковий медичний огляд дітей і підлітків, зайнятих на борту суден, від 11 листопада 1921 року № 16⁴⁸, Конвенцією МОП про медичний огляд дітей та підлітків з метою виявлення їхньої придатності до праці в промисловості від 9 жовтня 1946 року № 77⁴⁹, Конвенцією МОП про медичний огляд дітей та

---

⁴⁴ Купіна Л.Ф. Трудоправовий статус неповнолітніх: ефективність його правового регулювання. *Діти в умовах глобалізації та інформатизації суспільства (правовий аспект)* : монографія / за ред. Б.І. Андрусичина, В.Ю. Стеценко. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. С. 221–223.

⁴⁵ Європейська соціальна хартія (переглянута). Страсбург, 3 травня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062 (дата звернення: 21.07.2021).

⁴⁶ Конвенція МОП про мінімальний вік прийому на роботу від 26 червня 1973 року № 138. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_054#Text (дата звернення: 21.07.2021).

⁴⁷ Конвенція МОП про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17 червня 1999 року № 182. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text (дата звернення: 21.07.2021).

⁴⁸ Конвенція МОП № 16 від 11 листопада 1921 р. про обов'язковий медичний огляд дітей та підлітків, зайнятих на борту суден. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_138#Text (дата звернення: 21.07.2021).

⁴⁹ Конвенція МОП про медичний огляд дітей та підлітків з метою виявлення їхньої придатності до праці в промисловості від 9 жовтня 1946 року № 77. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_128#Text (дата звернення: 21.07.2021).

підлітків з метою виявлення їхньої придатності до праці на непромислових роботах від 9 жовтня 1946 року № 78⁵⁰, Конвенцією МОП про обмеження нічної праці дітей та підлітків на непромислових роботах від 9 жовтня 1946 року № 79⁵¹ і Конвенцією МОП про нічну працю підлітків у промисловості від 10 липня 1948 року № 90 (переглянута 1948 року)⁵², Конвенцією про права дитини 1989 року. Зокрема, конвенціями МОП установлюється мінімальний вік дітей і підлітків для прийому на роботу в різних галузях економіки, що вимагає від держав-учасниць відповідних конвенцій здійснення імплементації таких стандартів до положень національного законодавства, їх деталізації та удосконалення. Так, Конвенція МОП від 29 жовтня 1919 року № 5 установила 14 років як мінімальний вік приймання дітей на роботу в промисловості (стаття 2), а Конвенція МОП від 22 червня 1937 року № 59 установила вже 15 років як мінімальний вік початку роботи дітей у промисловості (стаття 2).

При цьому загальновідомим є факт, що певний відсоток неповнолітніх осіб не лише користується соціальними мережами, а й заробляє за їх допомогою, інформаційно наповнюючи свій інформаційно-комунікаційний канал чи блог, задовольняючи власні матеріальні потреби та потреби особистого становлення. «Блогерство» є явищем, що характеризує сучасне суспільство. Доволі значний відсоток неповнолітніх реалізують себе, створюючи власний інформаційний контент. Для певного відсотка неповнолітніх такий спосіб самовираження стає в дорослому житті основним засобом заробітку, їхньою професією.

Однак при цьому навіть Проектом Трудового кодексу України не закріплюється реалізація права неповнолітньої особи на працю в інформаційному цифровому просторі, зокрема, шляхом ведення власного блогу чи каналу. Проект Трудового кодексу України від 8 листопад 2019 року № 2410⁵³ містить такі положення, що встановлюють реалізацію права неповнолітніх на працю, що є відмінними від чинної редакції Кодексу Законів про працю України⁵⁴: 1) частина 1 статті 20

---

⁵⁰ Конвенція МОП про медичний огляд дітей та підлітків з метою виявлення їхньої придатності до праці на непромислових роботах від 9 жовтня 1946 року № 78. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_127#Text (дата звернення: 21.07.2021).

⁵¹ Конвенція МОП про обмеження нічної праці дітей та підлітків на непромислових роботах від 9 жовтня 1946 року № 79. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_126#Text (дата звернення: 21.07.2021).

⁵² Конвенція МОП про нічну працю підлітків у промисловості від 10 липня 1948 року № 90 (переглянута 1948 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_124#Text (дата звернення: 21.07.2021).

⁵³ Трудовий кодекс України : Проект Закону України від 08.11.2019 № 2410. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331 (дата звернення: 21.07.2021).

⁵⁴ Кодекс законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

визначає «право неповнолітніх на особливий захист від фізичного та морального ризику у зв'язку з трудовими відносинами»; 2) надання дозволу для неповнолітніх працювати організаціях кінематографії, театральних, концертно-видовищних та інших творчих організаціях за письмовою згодою одного з батьків або особи, яка їх замінює, до досягнення чотирнадцятирічного віку, для участі в концертах, виставах, інших заходах, а також у створенні кінофільмів або інших творів мистецтва, якщо це не завдає шкоди їхньому здоров'ю, моральному розвитку й процесу навчання. Прийняття на роботу в таких випадках допускається за наявності дозволу органу опіки та піклування й за умови погодження умов та оплати праці із цим органом. При цьому трудовий договір з боку працівника підписує неповнолітній і один із його батьків, або особа, яка їх замінює (частина 5 статті 19).

При цьому жодним чином не закріплюється реалізація права особи на працю в інформаційному цифровому просторі, зокрема в соціальних мережах, інформаційних каналах тощо, Проектом Трудового кодексу України. Крім того, неповнолітні можуть бути безпосередньо й роботодавцями для інших осіб в інформаційно-телекомунікаційному просторі. Через відсутність технічної можливості здійснити контроль за тим, із якого віку особа починає активно себе виражати, створюючи блог чи канал, у тому числі реалізуючи не лише право на інформацію, на свободу слова, а й набуваючи «нелегально» статусу підприємця чи працівника, отримуючи прибутки від розміщення реклами, за кількість переглядів чи інші види виплат. Жодна із категорій не відображається в чинному законодавстві України, крім того, не відображається й у положеннях перспективного національного законодавства, визнаючи його низький правової ефективності як інструмента регулювання сучасних суспільних відносин. Отже, остання умовна група прав неповнолітньої особи, реалізація та захист яких є суттєвою прогалиною чинного законодавства, є врегулювання прав особи на свободу вираження, зокрема створення можливостей для здійснення нею права на працю в тому числі до досягнення нею п'ятнадцятирічного віку. Реалізація такої пропозиції вбачається шляхом активізації правотворчої діяльності з розробки та прийняття Проекту Трудового кодексу України, де в частині 5 статті 19 передбачити право особи на створення власного інформаційного ресурсу, при цьому задля того, щоб уникнути надмірної бюрократизації відносин, що виникають, необхідно переглянути допустимий механізм контролю за реалізацією такої можливості. Видається, що органи опіки та піклування й надання ними згоди для реалізації дитиною права на свободу вираження та права на працю є недостатньо ефективним механізмом.

ВИСНОВКИ

У межах здійсненого дослідження обґрунтовано необхідність розуміння інформаційних правовідносин як суспільних відносин,

пов'язаних зі створенням, отриманням, обробкою, накопиченням, зберіганням, пошуком, розповсюдженням і споживанням інформації, що визначають нормативний базис для реалізації прав і свобод особи в інформаційному цифровому просторі. Поява категорії «інформаційний цифровий простір» є свідченням міжгалузєвого характеру інформаційних правовідносин, яким притаманні не лише публічно-правові аспекти реалізації та захисту, а й приватноправові складники механізму правового регулювання.

Здійснене дослідження свідчить про доволі різноманітну систему прав дитини, реалізація та захист яких відбувається в інформаційному цифровому просторі.

Авторські міркування дають змогу зробити висновок про доцільність їх групування на такі види: 1) право дитини на створення безпечного інформаційного простору, до складників якого відноситься забезпечення права дитини на захист від проявів кібербулінгу, заборона поширення культу насильства та жорстокості, порнографії, ворожнечі тощо; 2) права дитини захист її персональних даних, у тому числі як неприпустимість установлення особи дитини в судовому процесі шляхом ідентифікації її місця навчання, проживання в разі його публічності; 3) право дитини на освіту, що реалізується в інформаційному цифровому просторі, при цьому необхідним є закріплення механізму здобування особою освіти самостійно, так зване право особи на самоосвіту; 4) право дитини на свободу вираження думок у тому числі шляхом опанування професії «блогер». Обґрунтовано необхідність урегулювання прав особи на свободу вираження, зокрема, шляхом створення можливостей для здійснення нею права на працю в тому числі до досягнення нею п'ятнадцятирічного віку. На підставі цього обґрунтовано реалізацію такої пропозиції шляхом активізації правотворчої діяльності з розробки та прийняття Проекту Трудового кодексу України, де в частині 5 статті 19 передбачити право особи на створення власного інформаційного ресурсу, при цьому задля того, щоб уникнути надмірної бюрократизації відносин, що виникають, необхідно переглянути допустимий механізм контролю за реалізацією такої можливості.

АНОТАЦІЯ

Попри ухвалення 3 березня 2021 року Розпорядження Кабінету Міністрів Концепції з розвитку цифрових прав дітей, низка проблем реалізації та захисту прав дитини в інформаційному цифровому просторі не визначена, зокрема неврегульованими залишилися права дитини на захист персональних даних під час судового розгляду відповідної справи; поза межами правового поля залишено питання реалізації права на працю, зокрема, шляхом створення інформаційного блогу чи каналу тощо. Отже, актуальним є визначення регулювання прав дитини в інформаційному цифровому просторі. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення низки завдань. По-перше, є

необхідним здійснення групування прав дитини в інформаційному цифровому просторі. По-друге, актуалізується обґрунтування напрямів забезпечення ефективності законодавчого регулювання прав дитини в інформаційному цифровому просторі. Досягнутими висновками наукової праці є таке. По-перше, здійснення групування прав дитини в цифровому просторі дало змогу виділити такі їх види: 1) права дитини на створення безпечного інформаційного простору, до складників якого відноситься забезпечення права дитини на захист від проявів кібербулінгу, заборона поширення культу насильства та жорстокості, порнографії, ворожнечі тощо; 2) права дитини захист її персональних даних, у тому числі як неприпустимість установлення особи дитини в судовому процесі шляхом ідентифікації її місця навчання, проживання в разі його публічності; 3) права дитини на освіту, що реалізується в інформаційному цифровому просторі, при цьому необхідним є закріплення механізму здобування особою освіти самостійно, так зване право особи на самоосвіту; 4) права дитини на свободу вираження думок у тому числі шляхом опанування професії «блогер». При цьому наголошено, що реалізація останньої умовної групи прав дитини фактично в межах чинного законодавства України є нерегульованою, хоча, по суті, має розглядатися як складник права особи на свободу вираження, зокрема створення можливостей для здійснення нею права на працю в тому числі до досягнення нею п'ятнадцятирічного віку. Обґрунтовано, що реалізація такої пропозиції вбачається шляхом активізації правотворчої діяльності з розробки та прийняття Проекту Трудового кодексу України, де в частині 5 статті 19 передбачити право особи на створення власного інформаційного ресурсу, при цьому задля того, щоб уникнути надмірної бюрократизації відносин, що виникають, необхідно переглянути допустимий механізм контролю за реалізацією такої можливості. Видається, що органи опіки та піклування й надання ними згоди для реалізації дитиною права на свободу вираження та права на працю є недостатньо ефективним механізмом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 року № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#n356> (дата звернення: 21.07.2021).

2. Directive 2010/13/EU of The European parliament and of The Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive) (codified version). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:02010L0013-20181218&from=EN> (дата звернення: 21.07.2021).

3. Protecting minors' data while respecting their rights: the CNIL is looking for feedback. URL: https://www.epra.org/news_items/minor-rights-in-a-digital-environment-the-french-dpa-s-public-consultation (дата звернення: 21.07.2021).

4. Sozialgesetzbuch (SGB VIII) Achtes Buch Kinder- und Jugendhilfe Stand: Neugefasst durch Bek. v. 11.9.2012 I 2022; Zuletzt geändert durch Art. 8 G v. 30.11.2019 I 1948. URL: <https://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/sgbviii/8a.html> (дата звернення: 21.07.2021).

5. Додонов О.Г. Інформаційна політика органів державної влади і напрями удосконалення. Стратегії розвитку України : теорія і практика / за ред. О.С. Власика. Київ : НІСД, 2002. 615 с.

6. Європейська конвенція про здійснення прав дітей (ратифіковано Законом України «Про ратифікацію Європейської конвенції про здійснення прав дітей» від 03.08.2006 № 69-V). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text (дата звернення: 21.07.2021).

7. Європейська соціальна хартія (переглянута). Страсбург, 3 травня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062 (дата звернення: 21.07.2021).

8. Гарантії прав людини та громадянина при забезпеченні інформаційної безпеки / С. Єсімов, М. Ковалів, Р. Скриньковський, Р. Сопільник. *Traektoriâ Nauki = Path of Science*. 2018. Vol. 4. № 5. С. 1008–1016.

9. Захист дітей у цифровому середовищі: рекомендації для батьків та освітян / Міжнародний союз електровз'язку. 2020 рік. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/1/za-initsiatiivi-mintsifri-pidgotuvali-rekomendatsii-shchodo-zakhistu-ditey-u-tsifrovomu-seredovishchi/COP-Guidelines-for-Parents-Educators-UAfin.pdf (дата звернення: 21.07.2021).

10. Зяярний О.А. Класифікація адміністративних інформаційних правопорушень як метод наукового дослідження адміністративної делікатності та інструмент удосконалення адміністративно-деліктного законодавства. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 4 (10). С. 80–100.

11. Кібербулінг – що це та як це зупинити? / Unicef. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/cyberbullying> (дата звернення: 21.07.2021).

12. Коваленко Л.П. Інформаційне право України: проблеми становлення та розвитку : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2014. 37 с.

13. Коваленко Л.П. Теоретичні проблеми розвитку інформаційного права України. Харків : Право, 2012. 247 с.

14. Кодекс Законів про працю України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

15. Конвенція МОП про мінімальний вік прийому на роботу від 26 червня 1973 року № 138. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_054#Text (дата звернення: 21.07.2021).

16. Конвенція МОП про обов'язковий медичний огляд дітей та підлітків, зайнятих на борту суден, від 11 листопада 1921 року № 16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_138#Text (дата звернення: 21.07.2021).

17. Конвенція МОП про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17 червня 1999 року № 182. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text (дата звернення: 21.07.2021).

18. Конвенція МОП про медичний огляд дітей та підлітків з метою виявлення їхньої придатності до праці у промисловості від 9 жовтня 1946 року № 77. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_128#Text (дата звернення: 21.07.2021).

19. Конвенція МОП про медичний огляд дітей та підлітків з метою виявлення їхньої придатності до праці на непромислових роботах від 9 жовтня 1946 року № 78. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_127#Text (дата звернення: 21.07.2021).

20. Конвенція МОП про обмеження нічної праці дітей та підлітків на непромислових роботах від 9 жовтня 1946 року № 79. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_126#Text (дата звернення: 21.07.2021).

21. Конвенція МОП про нічну працю підлітків у промисловості від 10 липня 1948 року № 90 (переглянута 1948 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_124#Text (дата звернення: 21.07.2021).

22. Кохановська О.В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2006. 34 с.

23. Купіна Л.Ф. Трудоправовий статус неповнолітніх: ефективність його правового регулювання. *Діти в умовах глобалізації та інформатизації суспільства (правовий аспект)* : монографія / за ред. Б.І. Андрусичина, В.Ю. Стеценко. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. С. 220–234.

24. Лесько Н.В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2019. 489 с.

25. Марущак А.І. Поняття суб'єктів інформаційних відносин та їх класифікація. *Правова інформатика*. 2006. № 4. С. 44–48.

26. Маршц Д. Поняття та зміст інформаційних правовідносин. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. 2016. № 10. С. 64–68.

27. Нестеренко А.О. Механізми забезпечення прав дітей в інформаційному середовищі. *Наше право*. 2020. № 3. С. 65–71.

28. Новицький А.М. Правове регулювання інституціоналізації інформаційного суспільства в Україні. Ірпінь, 2011. 442 с.

29. Оргинська Н. В. Правовий статус неповнолітніх: теоретико-правове дослідження : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2017. 524 с.

30. Правила опіки та піклування : Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України від 26.05.1999 № 34/166/131/88 (zareestrovano в Міністерстві юстиції України 17.06.1999 за № 387/3680). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99> (дата звернення: 21.07.2021).

31. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

32. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

33. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

34. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

35. Про схвалення Концепції з розвитку цифрових прав дітей та затвердження плану заходів з її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-p#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

36. Про телекомунікації : Закон України від 18 листопада 2003 року № 1280-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

37. Проект Національної стратегії з захисту дітей в цифровому середовищі на період до 2025 року. URL: https://drive.google.com/file/d/1w1nrWgnP0Miw_b_SxMU1TPNgZdn-rAFU/view (дата звернення: 21.07.2021).

38. Рассолов М.М. Информационное право : учебник. Москва : Юрист, 2002. 398 с.

39. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 53 Конституції України «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах» (справа про доступність і безоплатність освіти) від 04.03.2004 № 5-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-04#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

40. Словарь иностранных слов. 14-е изд., испр. Москва : Рус. яз., 1987. 608 с.

41. Стандарти правосуддя, дружнього до дитини, та їх втілення в Україні (некримінальний аспект). 2020 р. ОБСЄ. 88 с.

42. Стандарти правосуддя, дружнього до дитини, та їх втілення в Україні (кримінальний аспект). 2020 р. ОБСЄ. 128 с.

43. Типове положення про центр захисту дітей «Наші діти», затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 року № 1421. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1421-2009-п#Text> (дата звернення: 21.07.2021).

44. Трудовий кодекс України : Проект Закону України від 08.11.2019 № 2410. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67331 (дата звернення: 21.07.2021).

45. Яковлева А., Афонська Т. Сучасний тлумачний словник української мови. Київ : А-Я, 2017. 677 с.

Information about the author:

Leheza Yulia Oleksandrivna,

orcid.org/0000-0002-4896-3178

Scopus Author ID: 57215790362

Doctor of Law, Professor,

Professor at the Department of Civil, Economic and Environmental Law

Institute of Human and Social Sciences

of Dnipro University of Technology

19 Dmytra Yavornytskoho Avenue, Dnipro, 49005, Ukraine